

Polityka stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia we współczesnej Polsce z perspektywy procesów decyzyjnych

W Polsce liczba więźniów w porównaniu do liczby ludności jest jedną z najwyższych w Europie. W ciągu ostatnich ponad 10 lat coraz mniej osób trafiało do więzień, jednak zaludnienie zakładów karnych nie zmniejszało się w takim samym tempie. Wpływają na to różne czynniki, między innymi to, że w tym czasie sądy udzielały skazanym z roku na rok coraz mniej warunkowych przedterminowych zwolnień. Co ciekawe, od 1997 r. prawo dotyczące warunkowego zwolnienia nie zmieniło się na tyle, by tak istotnie wpłynąć na statystykę. Wydaje się zatem, że poza prawem, są też inne czynniki, które spowodowały taki spadek przychylności wobec skazanych. Celem projektu badawczego jest przyjrzenie się polityce stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia we współczesnej Polsce z punktu widzenia decyzji, które są podejmowane przez administrację zakładu karnego i sędziów w procedurze warunkowego zwolnienia. Poszukiwana będzie odpowiedź na pytanie o to, co poza przepisami prawa i w jaki sposób wpływa na te decyzje.

Badacze podkreślają, że w Europie Środkowej oraz Wschodniej prowadzi się zbyt mało badań na temat orzekania przez sędziów, a zwłaszcza na etapie, gdy osoba skazana już odbywa karę pozbawienia wolności. Wydaje się, że ważniejszy jest moment skazania i wymiaru kary, niż decydowania o opuszczeniu więzienia. Brakuje też badań dotyczących decyzji podejmowanych przez innych pracowników państwowych, biorących udział w wykonaniu tej kary. Mimo, że nie orzekają tak jak sędziowie, to ich codzienne działania mają wpływ na decyzje sędziów, a ostatecznie – na politykę państwa w zakresie karania. Z dotychczasowych badań naukowych wynika, że na decyzje tych osób wpływają m.in.: ich osobiste wartości i przekonania, ich emocje, cechy charakteru i osobowości, wiek oraz doświadczenie zawodowe, sytuacja polityczna w kraju, przekazy medialne negatywnie przedstawiające więźniów i osoby wychodzące z więzień, a także opinia publiczna.

Badania prowadzone w Polsce i na świecie pokazują, że duża zbyt swoboda przy decydowaniu o warunkowym zwolnieniu może powodować wiele problemów. Brak jasnych zasad decydowania może prowadzić do naruszenia praw skazanych, np. prawa do sądu i rzetelnego procesu. Z kolei zbyt restrykcyjne zasady decydowania powodować mogą takie traktowanie skazanych, które nie uwzględnia wystarczająco ich indywidualnej sytuacji. W Polsce od ponad 20 lat mówi się, że sądy zbyt różnie podchodzą do kwestii warunkowego zwolnienia i różnie rozumieją przepisy w tym zakresie. Sędziowie często powołują się na kwestie, które nie powinny być w ogóle brane pod uwagę podczas decydowania o warunkowym zwolnieniu, jak na przykład charakter przestępstwa. Dodatkowym problemem są źle formułowane opinie pracowników zakładów karnych o skazanym, które potem sędziowie biorą pod uwagę, podejmując decyzje. Decydowanie o warunkowym zwolnieniu jest więc często nierzetelne i służyć może do „korygowania” wyroku skazującego, poprzez odmowę warunkowego zwolnienia osoby, która na to zasłużyła. Tymczasem decydowanie o przywróceniu wolności jest tak samo ważne, co decydowanie o jej pozbawieniu i dlatego tak ważne jest, by procedura decydowania o warunkowym zwolnieniu była przeprowadzana zgodnie z prawem.

W badaniu zastosowaną różne metody badawcze. W części teoretycznej przeprowadzona zostanie analiza historyczna, analiza prawa i jego interpretacji oraz analiza statystyk dotyczących polskiej polityki karnej oraz polityki stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia, a także analiza dotychczasowych opracowań o tym, jaka jest relacja między decyzjami różnych ekspertów, a polityką karną państwa. Przeprowadzone zostanie badanie aktowe 350 akt sądowych w sprawach warunkowego zwolnienia zakończonych ostatecznie w 2024 r., a także wywiady pogłębione z 45 ekspertami, w tym wychowawcami penitencjarnymi, dyrektorami zakładów karnych i sędziami penitencjarnymi. Badanie aktowe posłuży analizie czynników, za pomocą których praktycy argumentują swoje decyzje dotyczące warunkowego zwolnienia oraz czynników wpływających pozytywnie i negatywnie na te decyzje, a także zbadaniu, czym, jeśli w ogóle, wyróżniają się skazani warunkowo zwalniani. Wywiady skoncentrują się na opiniach ekspertów o instytucji warunkowego zwolnienia, o tym jak obecnie jest ona opisana w prawie, jak rozumieją to prawo, a także z jakimi trudnościami mierzą się podczas decydowania w zakresie warunkowego zwolnienia i jakie są ich motywacje w momencie podejmowania decyzji.